

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3281-6138

*Шайгородський Ю. Ж., Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*

## ЕЛЕКТОРАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Статтю присвячено аналізу рівня електоральної активності громадян України під час загальнонаціональних виборів протягом років незалежності. Здійснений статистичний аналіз участі виборців в президентських, парламентських виборах, у виборах органів місцевого самоврядування та в загальнонаціональних референдумах, які відбулися протягом останніх десятиліть, засвідчив суттєві розбіжності в показниках електоральної активності. Виявлено залежність рівня показників цієї активності від гостроти суспільно-політичної ситуації на час виборів. Показано, що ключовими чинниками підвищення рівня електоральної активності є усвідомлення виборцями викликів та загроз процесам державотворення, а також – прагнення вплинути на вектори цивілізаційного розвитку країни, на вибір шляхів та форм реалізації державної політики.

Обґрунтовано тезу про детермінованість рівня електоральної активності під час загальнонаціональних виборів суспільним запитом на корегування внутрішньо- та зовнішньополітичних напрямів подальшого розвитку. Показано, що низький рівень електоральної активності під час виборів органів місцевого самоврядування є свідченням усвідомлення пріоритетності реформування владних відносин на центральному рівні та демонстрацією залежності від них місцевих органів влади. Наголошено на необхідності посилення реформи децентралізації, а також – розвитку потенційно ефективних форм прямої демократії – загальнонаціональних та місцевих референдумів як ефективних інструментів вивчення та урахування громадської думки, задоволення потреб та інтересів громадян. Ключовим аспектом виборчої активності громадян визначено мобілізаційний – як форму суспільної реакції на загострення політичної ситуації в країні. Показано, що рівень електоральної активності значною мірою залежить від мотиваційно-смыслових передумов – сукупності мотивів, цінностей, переконань, ставлень, інтересів та інших факторів, що впливають на електоральну поведінку громадян.

Суттєве збільшення рівня електоральної активності, на тлі загроз демократичному розвитку та процесам державотворення, свідчить про укорінення в масовій свідомості демократичних цінностей, установку на реалізацію не лише особистісних чи групових, але й суспільно значущих інтересів. Аргументовано, що рівень суспільної консолідації зростає в умовах викликів демократичному поступу країни, виникнення загроз її незалежності чи посилення зовнішньополітичних впливів. Доведено, що саме в такі ключові періоди державотворення електоральна активність стає свідченням суспільної консолідації, своєрідним її індикатором.

**Ключові слова:** політичні вибори, електоральна активність, політична культура, суспільна консолідація, політичні цінності, виклики та загрози державотворенню.

**Постановка та дослідженість проблеми.** Сьогочасність увійде в суспільно-політичну історію України як період кардинальної переоцінки цінностей, національного єднання та переконаності у правильності й незворотності європейського вибору. Повномасштабне воєнне вторгнення російських військ в Україну, трагічні події останнього часу, попри смерті й руйнування, попри вимушене переселення мільйонів українських громадян, попри постійні загрози повітряних обстрілів, – консолідувало українське суспільство. Ця консолідація стала можливою й завдяки усвідомленню цінності держави, її суверенітету і територіальної цілісності, укоріненню у свідомості українських громадян загальнолюдських, демократичних цінностей і готовності їх захищати.

Історія суспільного розвитку свідчить, що рівень національної єдності зростає, коли виникають реальні загрози ціннісним основам суспільства, у часи екзистенційних викликів. Такими були й

загальнонаціональний референдум 1 грудня 1991 року, коли громадяни України висловились на підтримку її незалежності, й президентські вибори 2004 року, які передували Помаранчевій революції, й вибори Президента України 2015 року на тлі протистояння російській агресії. А ще – 24 лютого 2022 року, коли зі зброєю в руках українські громадяни стали на захист своєї країни, на захист її цивілізаційного вибору.

Електоральна активність є особливою формою конвенційної політичної участі й поведінки громадян з огляду на її соціальну й політичну спрямованість, а також – на значущість виборів як одного з інститутів народовладдя та способу реалізації політичної правосуб'єктності. Вага цього політичного інституту посилюється через усвідомлення того, що політика як цілеспрямована діяльність з управління суспільними процесами, організації соціальної комунікації, взаємодії між людьми та їх групами, як система інститутів, як символічна реальність, як сукупність засобів та методів реалізації стратегічних інтересів задля досягнення визначених цілей існує тільки завдяки людям, їх здатності створювати, відтворювати й змінювати форми політичного життя через безпосередню участь у ньому.

Розвиваючи класичні теорії (моделі) електоральної поведінки: соціологічну (Б. Берельсон, А. Зігфрід, С. Ліпсет, П. Лазерсфельд, С. Роккан та ін.), провідним фактором електорального вибору у межах якої визначається «групова ідентичність» виборця, належність до певної соціальної групи, а серед головних факторів, що впливають на електоральну поведінку, – вплив ЗМІ та референтних груп; соціально-психологічну (Е. Кембелл, В. Міллер, Е. Стокс та ін.), яка ґрунтується на партійній ідентифікації виборців й пояснюється, зокрема, стабільністю ідеологічних орієнтацій; теорію раціонального вибору (Е. Даунсон, Й. Шумпетер, Х. Хіммельвейт та ін.), мотивами якого, на думку її прихильників, є досягнення власних цілей у сув'язності з оцінкою стану економіки у міжвиборчий період тощо, вітчизняні науковці досліджують різні чинники електоральної активності, аналізуючи результати загальнонаціональних та місцевих виборів. Здебільшого дослідницька увага фокусується на соціологічних аспектах електоральної активності (О. Балакірева [1], О. Вишняк [2], Д. Дмитрук), поведінкових та соціально-психологічних складових процесу (В. Бунь [3], В. Кривошеїн, Ю. Поліщук, М. Розік [4], О. Шинкаренко), його регіональних особливостей (М. Дністрянський, А. Кузишин [5], Ю. Остапеч [6], Н. Ротар [7]) тощо.

Дослідницька увага концентрується з одного боку, на аналізі результатів, отриманих тією чи іншою політичною партією, або ж кандидатом на виборах і трактується здебільшого як підтримка партійної позиції, або ж – політичної програми кандидата, з другої, – на дослідженні окремих чинників цієї підтримки: соціальних, економічних, ідеологічних, релігійних, соціокультурних, регіональних тощо, детально аналізуються її комунікативні, технологічні, організаційні та інші складові. Серед основних спонук до участі в виборах, як правило, виокремлюються соціально-психологічні аспекти, які ґрунтуються на ідеологічних та партійних ідентифікаціях, на прагненні підтримки тих чи тих загальнонаціональних політичних партій, політичних сил та лідерів. Такий підхід є безумовно виправданим і обґрунтованим. Разом з тим, наявність чималої кількості чинників, що впливають на процес вибору та визначають рівень електоральної активності, присутність в цьому процесі суперечливих, іноді – різновекторних впливів, потребують узагальнення й інтеграції цих чинників, розроблення цілісної моделі електоральної поведінки з урахуванням багатоаспектності її проявів.

**Метою та завданнями** статті є аналіз електоральної активності українських виборців та визначення залежності її рівня від мотиваційно-сміслових передумов; виокремлення консолідаційних складових електоральної активності як форми політичної участі, визначення їх впливу на вектори цивілізаційного розвитку та шляхи реалізації державної політики. Дослідження виконано з оперттям на **методи** загальнонаукового, філософського, системного, історико-логічного, статистичного, структурно-функціонального та політико-психологічного аналізу. Використання цих методів уможливило аналіз результатів вітчизняних політичних виборів в контексті їх впливу на суспільно-політичний розвиток країни, визначення основних чинників, які вплинули на рівень електоральної активності, дослідження політичної участі як сукупності смислів, мотивів, установок, ціннісних орієнтацій, комплексу стримувань і спонукань соціальної дії.

**Виклад основного матеріалу.** Долученість громадян до участі в суспільно-політичних процесах базується передусім на суб'єктивній оцінці тих чи тих подій, явищ, фактів, їх співвіднесенні з системою суспільних цінностей та власних ціннісних орієнтацій, визначенні особистісної, групової, суспільної значущості для задоволення потреб чи інтересів. Тож мотивація будь-якої активності ґрунтується на осмисленні потреб, інтересів, цінностей та передуює обранню відповідних поведінкових

моделей. Мотивація вибору тієї чи іншої форми політичної поведінки є прихованою від зовнішнього спостереження, й лише дії чи бездіяльність слугують об'єктивними показниками активності.

Серед показників політичної активності – участь у загальнонаціональних та місцевих електоральних кампаніях. Варто зауважити, що в емпіричному вимірі показники політичної та громадської активності під час виборів є об'єктивними, беззаперечними й переконливими. Водночас їх аналіз передбачає виокремлення політико-психологічних чинників, які впливають на мотиви та рівень цієї активності. В контексті нашого дослідження, ключовим аспектом аналізу виборчої активності виступає мобілізаційний – зумовлений значущістю політичної ситуації в країні та суспільною потребою визначення шляхів та напрямів розвитку.

За роки незалежності в Україні відбулось 22 загальнонаціональні виборчі кампанії: сім президентських (з яких одна була достроковою, одна – позачергова), вісім – парламентських (з яких 4 були достроковими) та сім кампаній з виборів місцевих органів влади. З урахуванням повторних турів виборів Президента України, виборці 28 разів мали змогу взяти участь в загальнонаціональних голосуваннях (див. табл. 1). Наведені в таблиці дані свідчать про суттєві розбіжності в показниках кількості тих, хто брав участь в голосуваннях. Водночас аналіз електоральної активності виборців, зокрема під час загальнонаціональних виборів, виявив певну залежність її рівня від гостроти політичної ситуації та суспільної реакції на неї.

В 1991 році вибори Президента України відбувалися одночасно зі Всеукраїнським референдумом щодо проголошення незалежності України. Мобілізація виборців (в голосуванні взяли 84,3% виборців) була зумовлена передусім прагненням людей висловити своє ставлення до цього доленосного для України питання шляхом участі у загальнонаціональному опитуванні. Високий показник (76,1%) участі в дострокових парламентських виборах 1994 року став наслідком загострення соціально-економічної ситуації в країні після оголошення на Донбасі безстрокового страйку шахтарів з вимогою проведення референдуму про недовіру Президенту України. Оголошення Верховною Радою України й дострокових парламентських, і дострокових президентських виборів 1994 року стали реакцією на громадську думку й компромісним кроком задля розв'язання кризової соціально-політичної ситуації.

Реакцією (у формі масових протестів, мітингів, пікетів, страйків, інших актів громадянської непокорності) на масові фальсифікації при підрахунку результатів виборів, стали високі показники явки виборців на другий (80,4%) та повторний другий тур (77,2%) президентських виборів 2004 року. Помаранчевий майдан не лише мобілізував електоральний потенціал громадян, але й об'єднав їх у вимогах зміни панівної еліти України, переорієнтації внутрішнього й зовнішньополітичного курсу країни.

Помітне зменшення електоральної активності під час парламентських виборів 2006 року та позачергових парламентських виборів 2007 року (з показниками електоральної активності відповідно 67,6% та 62,0%) стало виявом певного розчарування поточними результатами діяльності «помаранчевої» влади, її нездатністю врахувати громадську думку, проявом абсентеїзму, що став реакцією на негативні тенденції суспільного розвитку.

Порівняно низькою (59,5%) була явка на позачергових президентських виборах 2014 року. Зумовлено це було передусім неможливістю організувати вибори на територіях тимчасово окупованих Російською Федерацією в результаті воєнної агресії. Жоден з 12 територіальних виборчих округів на тимчасово окупованій території АР Крим не зміг розпочати роботу. З 34 виборчих округів Донецької та Луганської областей лише в 9 вдалося провести вибори Президента України. Загалом, вибори відбулися лише в 189 територіальних виборчих округах із 225. Попри це, висока мобілізація виборців дозволила обрати (за наявності 21 кандидата) Президента України в першому ж турі.

Своєрідним підтвердженням тези про вплив на рівень активності виборців актуальних політичних подій та прагнення участі в розв'язанні загальнонаціональних проблем є участь громадян України у виборах органів місцевого самоврядування. Досить високі показники електоральної активності на місцевих виборах 1994 та 1998 років були досить високими передусім завдяки їх проведенню одночасно із загальнонаціональними голосуваннями. В червні 1994 року місцеві вибори проходили одночасно з першим туром дострокових президентських виборів і завдяки цьому активність виборців на виборах органів місцевого самоврядування досягла 75,6%. Місцеві вибори в березні 1998 року (з показником явки 70,8%) проводилися одночасно з виборами народних депутатів України. Близькими до попередніх були показники участі у місцевих виборах 2002 та 2006 років (відповідно – 69,3% та 67,6%).

Таблиця 1

**Активність виборців на загальнонаціональних виборах  
(1991–2020) \***

<i>Рік</i>	<i>Вибори Президента України (число, місяць)</i>	<i>Вибори народних депутатів України (число, місяць)</i>	<i>Загально-національні референдуми (число, місяць)</i>	<i>Місцеві вибори (число, місяць)</i>	<i>Виборці, які взяли участь у голосуванні (%)</i>
1991	01.12.				84,3
1991			01.12		84,3
1994		27.03. (достр.)			76,1
1994	26.06. (дострок., I тур)				70,6
1994				26.06	75,6
1994	10.07. (дострок., II тур)				71,7
1998		29.03.			71,2
1998				29.03	70,8
1999	31.10. (I тур)				70,2
1999	14.11. (II тур)				74,9
2000			16.04		81,1
2002		31.03			69,4
2002				31.03	69,3
2004	31.10. (I тур)				74,6
2004	21.11 (II тур)				80,4
2004	26.12. (перегол. II туру)				77,2
2006		26.03.			67,6
2006				26.03.	67,6
2007		30.09. (позачергові)			62,0
2010	17.01. (I тур)				66,5
2010	07.02. (II тур)				68,8
2010				31.10	48,7
2012		28.10.			57,5
2014	25.05. (позачерг.)				59,5
2014		26.10. (позачергові)			51,9
2015				25.10	46,6
2019	31.03. (I тур)				63,5
2019	21.04 (II тур)				62,1
2019		21.07. (позачергові)			49,8
2020				25.10	36,9

\* Складено за: [8–14].

Голосування з виборів до місцевих органів влади відбувалося одночасно з черговими парламентськими виборами. Суттєво нижчими були показники електоральної активності на місцевих виборах, які не були суміщені із загальнонаціональними – у 2010 році – 48,7%, у 2015 році – 46,6%. Практично лише кожний третій виборець (явка склала 36,9%) із внесених до виборчих списків на місцевих виборах в жовтні 2020 року взяв участь у голосуванні.

Означена тенденція засвідчила наявність щонайменше трьох проблем. По-перше, більшість виборців вважала, що розв'язання будь-яких, зокрема й місцевого рівня, проблем залежить від центральної влади (а в умовах централізації управління така оцінка ваги й пріоритетності центральної влади була обґрунтованою). По-друге, реформа децентралізації, як перерозподілу повноважень, функцій і бюджетів шляхом передачі їх значної частини від центрального до місцевого управління, потребує удосконалення, оптимізації форм та методів та підвищення ефективності їх запровадження. Й по-третє. Громадяни поки що мало проінформовані про принципи й мету децентралізації. Підвищення громадської участі у процесах реформування владних відносин потребує широкої роз'яснювальної роботи, висвітлення перспектив та соціально-політичної значущості реалізації реформи децентралізації, її спрямованості на урахування громадської думки, задоволення потреб та інтересів громадян.

Потенційно ефективною формою політичної та громадської участі, спрямованої на визначення шляхів та напрямів суспільного розвитку мали б стати загальнонаціональні референдуми. На жаль, досвід застосування цього інструменту урахування громадської думки, залучення громадян до політичного управління, ухвалення рішень загальнодержавного, регіонального чи місцевого рівня, засвідчив його низьку ефективність. На нашу думку, відбулося це з кількох причин. По-перше, – наявність законодавчої невизначеності стосовно організації й застосування референдумів як форми виявлення та врахування громадської думки, волевиявлення громадян. По-друге, це – відсутність досвіду, й передусім – позитивного досвіду, участі в референдумах. Адже успішним і результативним з точки зору врахування громадської думки був, поки що, лише Всеукраїнський референдум щодо проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року.

Перший, ще «перебудовчих» часів, загальносоюзний референдум (17 березня 1991 року) з питань «збереження Союзу Радянських Соціалістичних Республік як оновленої федерації рівноправних суверенних республік», у якому брали участь мешканці республіки, настільки не відповідав домінантам громадської думки, рівню розвитку національної самосвідомості та розкладу політичних сил в Україні (а усвідомлення спрямованості референдуму на утримання власної влади тодішнім союзним керівництвом – настільки очевидною), що (попри високу явку – 83,5% виборців) його результати не позначилися на перебігу суспільно-політичних процесів в Україні. Результатами ж Всеукраїнського референдуму 1 грудня того ж року (за участі 84,2% українських виборців), підсумки всесоюзного опитування сутнісно були дезавуйовані.

Згодом тема проведення референдумів набула форми своєрідного політичного шантажу й меншою мірою була зорієнтована на виявлення громадської думки та залучення громадян до політичної участі. У 1993 році Верховна Рада України ініціювала всеукраїнський референдум про довіру (недовіру) Президентові України Л. Кравчуку та Верховній Раді України. «Погроза» його проведенням завершилася оголошенням Верховною Радою України дострокових парламентських та дострокових президентських виборів у 1994 році.

До теми референдуму у 1996 році звернувся Президент України Л. Кучма у зв'язку з довготривалим протистоянням законодавчої та виконавчої гілок влади навколо прийняття нової Конституції України. Указом Президента України від 26 червня 1996 року проведення всеукраїнського референдуму з питання нової Конституції України було призначено на 25 вересня 1996 року. Та вже за два дні після підписання Указу Президентом України – 28 червня 1996 року Верховна Рада ухвалила Конституцію України, а 1 липня 1996 року президент підписав Указ, згідно з яким проведення всеукраїнського референдуму скасовується.

У 1999–2000 рр. український істеблішмент знову спробував розв'язати питання владних відносин шляхом референдуму. Всеукраїнський референдум 2000 року був ініційований Президентом України Л. Кучмою, а його проведення організовано Центральною виборчою комісією на основі «народної ініціативи». 7 грудня 1999 року збори громадян м. Житомира створили ініціативну групу з проведення всеукраїнського референдуму. Ініціатива містила питання, які стосувалися конституційних змін. Після низки суперечливих рішень Центральної виборчої комісії та судового оскарження цих рішень в Печерському районному суді міста Києва житомирську ініціативну групу було зареєстровано, а референдум отримав статус консультативного (консультативно-дорадчого опитування).

Попри застереження Конституційного Суду України, протести опозиційних політичних сил, стурбованість щодо передумов та можливих наслідків референдуму Парламентської Асамблеї Ради Європи, застережливі висновки Венеціанської комісії, представників дипломатичного корпусу низки західних країн, всеукраїнський референдум за народною ініціативою відбувся 16 квітня 2000 року.

На референдум виносилися питання стосовно надання додаткових важелів Президентіві України з достроково припинити повноваження Верховної Ради України, щодо необхідності обмеження депутатської недоторканності народних депутатів України, доцільності зменшення загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300, а також – про необхідність формування двопалатного парламенту в Україні.

Результати референдуму імплементавані не були. Й не тільки тому, що чинний Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» не містить механізмів, що забезпечують імплементацію результатів референдуму, але й тому, що референдум проводився в період загострення політичного протистояння між Главою держави та парламентом України. Цілком очевидним було те, що референдум 2000 року був пов'язаний не з вивченням громадської думки, а з використанням владного та інформаційного ресурсу для забезпечення потрібного панівній еліті політичного результату. Високі ж, офіційно оприлюднені, показники участі в референдумі громадян України (81,1%) викликали сумніви опозиції та критичні заяви окремих політиків.

Тож, як свідчить політична практика, можливості інституту референдуму в Україні поки що переважно використовується не для виявлення громадської думки, вираження ставлення громадян до суспільно значущих подій, а передусім – для розв'язання проблем владного протистояння в інтересах окремих груп та досягнення прихованої, мало пов'язаної з інтересами громадян, мети.

**Висновки.** Суттєвим аспектом аналізу електоральної активності, спонукальних та стримувальних чинників політичної та громадської участі є, на наш погляд, виокремлення її мотиваційних, смислових та ціннісних аспектів. Традиційно і науковці, і експерти, і аналітики зосереджуються на, безумовно об'єктивних, але, як свідчить практика, – неповних даних. Йдеться про те, що предметом аналізу є передусім зміст політичних програм загальнонаціональних партій, лідерів, рівень їх підтримки, регіональні та етнонаціональні особливості участі у виборах громадян, технологічні та організаційні складові виборчих процесів тощо. Статистичні дані та методики соціологічних досліджень також зорієнтовані на збір та узагальнення придатної для аналізу інформації. Такий підхід є безумовно обґрунтованим і доцільним, а результат здебільшого – інформативним. Разом з тим, в «українському вимірі» електоральна активність, крім усього іншого, детермінується рівнем соціально-політичної напруги, викликів та загроз державотворенню, суспільним запитом на розв'язання кардинальних ситуацій «вибору» напрямів, шляхів, форм суспільного розвитку. Саме в такі періоди державотворення електоральна активність стає свідченням суспільної консолідації, своєрідним її індикатором.

Означена тенденція зростання показників електоральної активності є підтвердженням того, що політика, як одна з головних публічних сфер життєдіяльності, завжди мала ціннісно-смисловий вимір, а політична участь громадян, залучення соціальних груп в політику зумовлюються їх прагненням до реалізації не лише особистісних чи групових, але й суспільно значущих інтересів, суспільного поступу, цивілізаційного вибору, побудови справедливого устрою й готовності протистояння загрозам українській державності.

#### **Бібліографічний список:**

1. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Динаміка інституційної довіри та електоральна активність. *Український соціум*. 2015. № 4. С. 128–142.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи : автореф. дис. ... д-ра соціолог. наук : 22.00.01 – теорія та історія соціології. Київ, 2001. 24 с.
3. Бунь В. Формування електоральних пререференцій виборців в Україні: вплив інституційного дизайну та ефектів виборчих систем. *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 144 (5). С. 22–27.
4. Розік М. В. Мобілізаційні чинники електоральної участі громадян України на парламентських виборах 1998–2019 рр. : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Луцьк. 2020. 247 с.
5. Кузишин А. В. Ретроспективний аналіз територіальної організації місцевих виборів на прикладі Тернопільської області. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. Тернопіль. 2020. № 4. С. 26–30.
6. Остапеч Ю. О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний вимір : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Львів, 2016. 42 с.
7. Ротар Н. Електоральна/партійна ідентифікація чернівецької громади на парламентських виборах 2002–2014 рр. у вимірі одномандатного виборчого округу. *Панорама політологічних студій*. 2015. Вип. 13. С. 104–115.
8. *Вибори–98: документи, статистичні дані, аналіз / за ред. Ю. Шайгородського*. Харків : Форт, 1998. 736 с.

9. Вибори Президента України 1999 : Інформ.–аналіт. вид. / Центральна виборча комісія; Редкол.: М. М. Рябець (голова) та ін. Київ : Центральна виборча комісія, 2000. 396 с.
10. Верховна Рада України IV скликання : Передвиборні програми / автор-упоряд. Ю. Шайгородський. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2002. 600 с.
11. Вибори до Верховної Ради України : Інформ.-довід. вид. / Редкол.: М. М. Рябець (голова) та ін. Київ : Центральна виборча комісія, 2002. 676 с.
12. Політичні партії в Україні в 3 т. / уклад., вступна стаття, Ю. Шайгородський. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2005. Т. 1. 876 с.
13. Корж І. Вибори в незалежній Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2012. № 3 (24). С. 74–77.
14. Центральна виборча комісія. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://cvk.gov.ua/> (дата звернення: 03.03.2023).

#### References:

1. Balakirieva O. M., Dmytruk D. A. Dynamika instytutitsiinoi doviry ta elektoralna aktyvnist (Dynamics of institutional trust and electoral activity). *Ukrainskyi sotsium*. 2015. № 4. S. 128–142.
2. Vyshniak O. I. Elektoralna sotsiologhiia: istoriia, teorii, metody (Electoral Sociology: history, theory, methods) : avtoref. dys. ... d-ra sotsiolog. nauk : 22.00.01 – teoriia ta istoriia sotsiologhii. Kyiv, 2001. 24 s.
3. Bun V. Formuvannia elektoralnykh preferentsii vybortsiv v Ukraini: vplyv instytutitsiinoho dyzainu ta efektyv vyborchykh system (The formation of electoral preferences of voters in Ukraine: the influence of institutional design and the effects of electoral systems). *Hileia: naukovyi visnyk* : zb. nauk. prats. 2019. Vyp. 144 (5). S. 22–27.
4. Rozik M. V. Mobilizatsiini chynnyky elektoralnoi uchasti hromadian Ukrainy na parlamentskykh vyborakh 1998–2019 rr. (Mobilization factors of electoral participation of the citizens of Ukraine in parliamentary elections in 1998–2019) : dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 – politychni instytuty ta protsesy. Lutsk. 2020. 247 s.
5. Kuzyshyn A. V. Retrospektyvnyi analiz terytorialnoi orhanizatsii mistsevykh vyboriv na prykladi Ternopil'skoi oblasti (Retrospective analysis of the territorial organization of local elections on the example of the Ternopil region). *Visnyk Ternopil'skoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnoho tovarystva*. Ternopil. 2020. № 4. S. 26–30.
6. Ostapets Yu. O. Elektoralni protsesy v Ukraini: zahalnonatsionalnyi ta rehionalnyi vymir (Electoral processes in Ukraine: national and regional dimensions) : avtoref. dys. ... dokt. polit. nauk : 23.00.02 – politychni instytuty ta protsesy. Lviv, 2016. 42 s.
7. Rotar N. Elektoralna/partiina identyfikatsiia chernivetskoï hromady na parlamentskykh vyborakh 2002–2014 rr. u vymiri odnomandatoho vyborchoho okruhu (Electoral/party identification of the Chernivtsi community in the parliamentary elections of 2002–2014 in terms of the single-mandate electoral district). *Panorama politolohichnykh studii*. 2015. Vyp. 13. S. 104–115.
8. Vybyry–98: dokumenty, statystychni dani, analiz (Elections–98: documents, statistical data, analysis) / za red. Yu. Shaihorodskoho. Kharkiv : Fort, 1998. 736 s.
9. Vybyry Prezydenta Ukrainy 1999 (Elections of the President of Ukraine 1999) : Inform.–analit. vyd. / Tsentralna vyborcha komisiia; Redkol.: M. M. Riabets (holova) ta in. Kyiv : Tsentralna vyborcha komisiia, 2000. 396 s.
10. Verkhovna Rada Ukrainy IV sklykannia : Peredvyborni prohramy (Verkhovna Rada of Ukraine IV convocation: Pre-election programs) / avtor-uporiad. Yu. Shaihorodskiy. Kyiv : Ukr. tsentr polit. menedzhmentu, 2002. 600 s.
11. Vybyry do Verkhovnoi Rady Ukrainy (Elections to the Verkhovna Rada of Ukraine) : Inform.-dovid. vyd. / Redkol.: M. M. Riabets (holova) ta in. Kyiv : Tsentralna vyborcha komisiia, 2002. 676 s.
12. Politychni partii v Ukraini (Political parties in Ukraine) v 3 t. / uklad., vstupna stattia, Yu. Shaihorodskiy. Kyiv : Ukr. tsentr polit. menedzhmentu, 2005. T. 1. 876 s.
13. Korzh I. Vybyry v nezalezhnii Ukraini (Elections in independent Ukraine). *Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii*. 2012. № 3 (24). S. 74–77.
14. Tsentralna vyborcha komisiia (The Central election commission of Ukraine). *Ofitsiyni vebsait*. URL: <https://cvk.gov.ua/> (Access date: 03.03.2023).

#### **Shaihorodskiy Yu. J. Electoral activity as an indicator of social consolidation**

*The article is devoted to the analysis of the level of electoral activity of Ukrainian citizens in the national elections during the years of independence. A statistical analysis of voter participation in presidential, parliamentary elections, local self-government elections, and nationwide referenda held over the past decades has shown significant differences in the indicators of electoral activity. The dependence of the level of indicators of this activity on the urgency of the socio-political situation at the time of the elections was revealed. It is shown that the key factors in increasing the level of electoral activity are voters' awareness of challenges and threats to the processes of state formation, as well as the desire to influence the vectors of the country's civilizational development, the choice of ways and forms of state policy implementation.*

*The thesis about the determinism of the level of electoral activity during the national elections by the public demand for the correction of the domestic and foreign political directions of further development is*

*substantiated. It is shown that the low level of electoral activity during local self-government elections is an evidence of awareness of the priority of reforming power relations at the central level and a demonstration of the dependence of local authorities on them. The need to strengthen the decentralization reform, as well as the development of potentially effective forms of direct democracy – nationwide and local referendums as effective tools for studying and taking into account public opinion, fulfilling the needs and interests of citizens, is emphasized. Mobilization is defined as a key aspect of citizens' electoral activity – as a form of public reaction to the aggravation of political situation in the country. It is shown that the level of electoral activity largely depends on motivational and meaningful prerequisites – a set of motives, values, beliefs, attitudes, interests and other factors that influence the electoral behavior of citizens.*

*A significant increase in the level of electoral activity against the background of threats to democratic development and state-building processes indicates the rooting of democratic values in the mass consciousness, the attitude to the realization of not only personal or group, but also socially significant interests. It is argued that the level of social consolidation increases in the conditions of challenges to the democratic progress of the country, the emergence of threats to its independence or the strengthening of foreign political influences. It has been proven that precisely in such key periods of state formation, electoral activity becomes an evidence of social consolidation, a peculiar indicator of it.*

**Keywords:** *political elections, electoral activism, political culture, social consolidation, political values, challenges and threats to state formation.*